

EL DOCTOR FAUSTÍ BARBERÀ MARTÍ (1850-1924), UN SOLDAT DE LA FE I DE LA CIÈNCIA

Un valencianista desconegut

Setanta-vuit anys després de la seua defunció, el doctor¹ Faustí Barberà Martí (Alaquàs 1850 – València 1924) continua sent, entre nosaltres, el que correntment qualifiquem com un perfecte desconegut. A banda de la succinta i fins a 1997 seminèdita “biografia” que en 1928 li dedicara el seu col·lega Josep Rodrigo Pertegàs², han estat ben escasses les aproximacions, els estudis i les semblances que s’han centrat en la seua singular figura³. No s’han correspost, ni en quantitat

---

¹ La tradició ha sentenciat que el nom de Faustí Barberà vaja sempre precedit pel tractament de “doctor”. Com el lector podrà comprovar al llarg d’aquest treball, ja en vida però sobretot després de mort, tothom s’ha adreçat a ell amb aquest títol honorífic.

² El seu títol exacte és el de “Necro-apologia del Dr. Faustino Barberá para el Centro de Cultura”, és obra del Dr. Josep Rodrigo Pertegàs i fou llegida amb motiu de la sessió necrològica que el Centre de Cultura Valenciana celebrà el 27 d’abril de 1928 en honor dels membres difunts Josep Martínez Aloy, Juan Pérez Lucia i Faustí Barberà Martí, degà i directors numeraris del Centre, respectivament. Un resum d’aquesta biografia fou publicat un any després en els *Anales del Centro de Cultura Valenciana*, vol. II, València, 1929, p. 24-34. Recentment, el text de Rodrigo Pertegàs ha estat recuperat, transcrit i publicat íntegrament pel Sr. Eduardo Genovés López de Sagredo: “Un manuscrito de D. José Rodrigo Pertegás sobre el doctor Faustino Barberá”, *Quaderns d’Investigació d’Alaquàs*, 1997, p. 53-80. A aquest treball també trobareu uns “Apuntes y datos relacionados con la genealogía del Sr. D. Faustino Barberá Martí, sacados del Archivo parroquial de la Villa de Alacuás” de considerable interés.

³ Entre les aproximacions, cal citar les pàgines que Alfons Cucó li dedicà a *El valencianisme polític (1874-1936)*, València, 1971, especialment de la 35 a la 41.

Entre els estudis que, des d’un punt de vista mèdic, s’han ocupat del personatge, és preceptiu citar els treballs de Balaguer Perigüell, Emilio, “Medicina y política en la Valencia de la Restauración: la obra de Faustino Barberá Martí (1850-1924)”, *Medicina Española*, núm. 66, València, 1971, p. 138-149, reproduït a *Quaderns d’Investigació d’Alaquàs*, 1996, p. 43-65; i Micó Navarro, Juan Antonio, “Faustino Barberá y Martí (1850-1924), médico, historiador, político e introductor en España del método oral puro para la enseñanza de los sordomudos”, *Médicos. Publicación del colegio de médicos*, núm. 46, València, octubre de 1995, p. 9-12, reproduït a *Quaderns d’Investigació d’Alaquàs*, 1996, p. 31-42. Així mateix, també li ha dedicat algunes línies el professor López Piñero, José María, “Los saberes médicos y su enseñanza”, *Historia de la Medicina Valenciana*, vol. III, València, 1992, concretament a les p. 107, 112 i 113. Des d’un punt de vista històric, destaca l’anàlisi que de l’obra

ni en qualitat, amb l'aportació que, des d'un punt de vista cultural i professional, el doctor Barberà realitzà al conjunt de la societat valenciana; ni tampoc a la posició social que arribà a assolir, en esdevindre, entre moltes altres coses, membre de l'Institut Mèdic Valencià, president de Lo Rat Penat, de la societat València Nova, i director numerari del Centre de Cultura Valenciana.

Costa d'entendre, posem per cas, que un personatge històric que ha estat assenyalat com el responsable de denunciar, “per primera vegada, el procés de substitució lingüística que pateixen els valencians”⁴; que el seu discurs més emblemàtic, *De Regionalisme i Valentinicultura* (1910), pronunciat inicialment el 7 de desembre de 1902 durant l'obertura del curs de Lo Rat Penat⁵, haja estat qualificat com l'obra que “encetava públicament el lent i treballós camí de la reivindicació política nacionalista i la necessària encarnació social mitjançant unes influents organitzacions polítiques”⁶, és a dir, com la responsable de “polititzar” la Renaixença valenciana; costa d'entendre, dic, que hom no li haja dedicat, a hores d'ara, cap monografia, ni curta ni extensa.

Com que no és tracta, però, del primer cas⁷, em fa la impressió que si això s'ha esdevingut així, si tot i reconèixer la immensa vàlua –i la transcendència– de la seua obra, paradoxalment aquesta ha passat pràcticament desapercibuda, ha estat perquè el doctor Faustí Barberà és un personatge incòmode, que sense acabar d'encaixar en el valencianisme d'esquerres, difereix molt de ser un reaccionari o

---

ve de la pàgina anterior.

De Regionalisme i Valentinicultura féu Fabregat i Cosme, Ferran, “Adscripció ideològica i espai polític del valencianisme naixent”, *Afers*, núm. 13, Catarroja, 1992, p. 159-173.

Entre les semblances: Recio, Carles, “El primer nacionalista valenciano”, *Levante-EMV*, 8 de gener de 1996; Roca, Rafa, “El doctor Faustí Barberà”, *La Fulla de l'Olivar*, núm. 238, 24 de març de 1996; i Balaguer i Perigüell, Emili, “Faustí Barberà i Martí. La coherència d'un metge nacionalista”, *El Temps*, núm. 649, 25 de novembre de 1996.

⁴ Fabregat i Cosme, Ferran, *op. cit.*, p. 162.

⁵ Vegeu “Apertura de curso. Lo Rat Penat”, *Las Provincias*, València, 8 de desembre de 1902.

⁶ Simbor Roig, Vicent, *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona/València, 1988, p. 14.

⁷ La nòmina de personatges valencians “desatesos” pels investigadors és llarga. A mode d'exemple, només diré que, ben recentment, s'acaba de publicar el primer estudi monogràfic del qui fóra fundador de la Derecha Regional Valenciana, ministre de la República i director del *Diario de Valencia* entre els anys 1918 i 1936, a cura de: Comes Iglesia, Vicent, *En el filo de la navaja. Biografía política de Luis Lucia Lucia (1888-1943)*, Madrid, 2002. I que jo mateix em trobe actualment en procés de confecció de la primera tesi doctoral sobre la vida i l'obra de Teodor Llorente Olivares (1836-1911), perquè, per insòlit que sembla, cap de les nostres facultats no ha produït encara una tesi dedicada en exclusiva al qui fóra capdavanter de la Renaixença valenciana. Com el lector suposarà, aquestos casos, però, no són els únics.

un “retrògrad”, que és un dels termes amb què a l'època es desqualificava als valencianistes. Amb tot, estic convençut que algun dia els nostres intel·lectuals s'adonaran que el doctor Barberà atresora una biografia i una obra suficientment riques i complexes com perquè li siguen dedicades tesis doctorals (que tant podran ser mèdiques com històriques... perquè, de material, d'un i d'altre camp, no en manca) i perquè li siguen reeditades algunes de les seues obres més cabdals i significatives. Perquè, com pot ser que des de la Facultat de Medicina només s'hagen promogut dos articles sobre un personatge que fou “*el introductor en España del método oral puro para la enseñanza de los sordomudos*” i fundador de la *Revista Valenciana de Ciencias Médicas* (1889), les idees del qual, segons el professor López Piñero, arribaren a interessar el mateix Santiago Ramon y Cajal⁸? I com pot ser que la Facultat de Història només haja produït, en els darrers trenta anys, una tesi doctoral –en què, això sí, es posa de manifest el “gran prestigi”⁹ de què a l'època gaudia– i un estudi solvent i prou aclaridor del discurs *De Valencianisme*, però a totes llums insuficient¹⁰? Són preguntes que, en un país normal, algú els hauria de fer als responsables de determinats departaments i grups d'investigació valencians; i són estudis que, en bona lògica, els nostres governants autonòmics haurien d'estimular; o això és el que em sembla.

D'altra banda, i pel que fa a Alaquàs, les dues manifestacions de record i d'estima que el nostre poble, el seu bressol de naixement i d'infància, ha tingut amb ell se circumscriuen a l'homenatge que en 1926, dos anys després de la seua mort, l'Ajuntament li dedicà, en rotular-li un carrer de la població¹¹; i al fet absolutament lloable d'haver aconseguit que en 1999 l'Institut d'Educació Secundària d'Alaquàs fóra batejat amb el seu nom¹². Si encara visquera, i atés el seu tarannà profundament pedagògic, n'estic convençut que cap altra distinció no li plauria més que la de veure el seu nom al front d'un dels centres educatius més importants de la seua localitat nadiua¹³.

---

⁸ López Piñero, José María, *op. cit.*, p. 107.

⁹ Cucó, Alfons, *op. cit.*, p. 55.

¹⁰ Em referisc al ja citat de Ferran Fabregat.

¹¹ “*En 1926 se le dedicó un homenaje en su pueblo natal, Alacuás, rotulando una calle con su nombre*”, Micó Navarro, Juan Antonio, *op. cit.*, p. 41.

¹² Les gestions per a aconseguir la denominació específica d'“Institut d'Educació Secundària Doctor Faustí Barberà”, iniciades en 1996, finalitzaren el 7 d'abril de 1999 amb l'Orde d'aprovació de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Vegeu *DOGV* núm. 3.489, de 6 de maig de 1999.

¹³ A aquests dos homenatges cal sumar, evidentment, els tres articles publicats a *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* i anteriorment citats.

Amb tot, crec que els habitants d'Alaquàs encara hauríem de donar noves mostres d'estima i d'agraïment envers un conveí nostre que arribà a assolir un gran protagonisme a la seua època, de l'obra i de l'itinerari cívic del qual ens n'hem de sentir ben orgullosos. D'entrada, vull dir que aquest treball d'aproximació biogràfica n'és una d'elles. Perquè, seria bo que, en comptes de buscar quasi exclusivament referents foranis, de tant en tant giràrem la vista i fixàrem l'atenció en els nostres personatges històrics; en aquells que amb el seu nom i el seu treball han contribuït a engrandir el nostre poble i cultura, a modelar el nostre tarannà i idiosincràsia. En aquest sentit, resultaria molt lamentable que els universitaris d'Alaquàs mai no arribaren a saber qui són el pare Doménec Sarrió o el doctor Faustí Barberà, per citar dos casos dels més representatius, i per això crec que caldria que la seua presència en l'imaginari col·lectiu dels alaquasers i les alaquaseres fóra més habitual i recurrent. Que, més enllà de fer referència a un determinat carrer (circumstància ben lloable i remarcable, d'altra banda), el seu nom, record i mestratge ocuparen un lloc destacat en la història del nostre poble, i ens ajudaren a eixamplar-la i enriquir-la.

Notes a propòsit de la seua defunció (1924)

Un dels exponents que més i millor ens indica quina ha estat la representativitat i la significació que un personatge determinat –sobretot si pertany a la capella cultural– i la seua obra han assolit en vida, el constitueix el ressò que la premsa se'n fa d'ell al moment de la seua defunció: la quantitat, la qualitat i la varietat d'articles, comentaris i necrològiques que els diferents mitjans de comunicació li dediquen. Mogut per aquest afany d'esbrinar quines foren les reaccions que entre els cercles culturals capitalins provocà en 1924 la mort del doctor Barberà, he consultat els més importants diaris de l'època –i també diverses revistes i anuaris– amb la doble esperança de trobar-hi la glossa d'un metge i d'un valencianista de primera magnitud, i també noves dades biogràfiques fins al moment desconegudes. El resultat de la recerca (que el lector pot consultar en l'apèndix documental) ha estat positiu, eloqüent i considerable, sobretot si tenim en compte que quatre dels sis grans diaris del període en publicaren notes necrològiques de considerable extensió. Resulta curiós, a més, comprovar com els periòdics que més atenció i espai li dedicaren foren, majoritàriament, els de tendència més conservadora, els més escorats cap a “la dreta”, que generalment també foren els més sensibles amb la religió i amb el valencianisme cultural i polític. Però millor anem per parts i no adelantem resultats.

El doctor Faustí Barberà Martí moria el dissabte 5 de gener de 1924, la vespra de Reis a l'una del migdia, quan comptava amb 73 anys d'edat i víctima d'una

greu malaltia. El primer mitjà de comunicació a donar-ne notícia fou el vesper *La Correspondencia de Valencia*, diari que aquell mateix dia, i en primera plana, publicava una esquela i una llarga nota necrològica i biogràfica sobre el finat. Amb la pressura de la imminència, el primer que assenyalava era la naturalesa bipolar del doctor Barberà a què ja hem fet referència, i que serà una constant a tots els posteriors comentaris que sobre ell es realitzen: “*una personalidad relevante en el campo de la Medicina y un ejemplar patricio valencianista*”¹⁴, deia a mode de resum. A diferència de la resta de necrològiques, però, *La Correspondencia de Valencia* dedicà més espai a parlar del vessant patriòtic de l’insigne alaquaser que no de la seua dedicació professional. Sens dubte, això és degut al fet que *La Correspondencia* era, en aquell moment, un dels diaris més sensibles i compromesos amb la causa valencianista, com bé evidencia que a les seues pàgines col·laboraren habitualment escriptors com ara Francesc Almela i Vives, Daniel Martínez Ferrando, Faust Hernández Casajuana i Enric Duran i Tortajada. D’aquesta manera, es destacava que el doctor Barberà havia estat impulsor i reputat membre –“*uno de los más firmes paladines*”¹⁵– de societats culturals tan genuïnes com ara Lo Rat Penat, València Nova i el Centre de Cultura Valenciana, estendarts totes tres del valencianisme contemporani. També s’hi esmentava la seua participació a la revista d’estudis històrics *El Archivo*, fundada pel canonge Roc Chabàs; les investigacions realitzades sobre el gravador valencià del XVII Crisòstom Martínez; els seus importants i transcendents treballs mèdics; la que, com ja sabem, fóra la seua més emblemàtica i transcendental obra patriòtica, *De Regionalisme i Valentinitat* (1910), “*estudio de carácter histórico-social, escrito en valenciano, que ha sido como un vademécum de la juventud valencianista, ya que fue sumamente útil para la formación de su ideario*”¹⁶; i, finalment, la publicació d’un opuscle –que no signà– titulat *Per a valencians*, “*que constituye una ardiente oración a San Vicente [Ferrer] pidiendo de él la conservación y depuración de nuestra lengua*”.

Dos dies després, el dilluns 7 de gener, el diari encara publicava una breu nota necrològica en què es feia ressò de l’enterrament del doctor Barberà, i que literalment apuntava: “*Ayer fue conducido a la última morada el cadáver del señor don Faustino Barberá Martí, constituyendo el triste acto manifestación sentida de duelo. Este fue presidido por don Pascual y don Joaquín Carrión, don Juan Hernández y el Rector de la Universidad don Rafael Pastor*.” *La Correspondencia*

---

¹⁴ “El doctor Faustino Barberá”, *La Correspondencia de Valencia*, València, 5 de gener de 1924. Reproduït a l’apèndix documental.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

Esquela apareguda al diari *Las Provincias* el 6 de gener de 1924.

de Valencia reitera a la desconsolada familia su pésame sentido, deseando hallen lenitivo a su aflicción. ¡Descanse en paz el ilustre valenciano!”¹⁷. Les referències i els missatges de conhort a la viuda, Joaquina Alpañés, i al seu fill Faustí, també foren una constant a tots els diaris.

De la mateixa manera que *La Correspondencia*, l'altre periòdic vespertí del moment, *La Voz Valenciana*, també s'apressà a publicar, el mateix dia de la defunció, una esquela i una succinta nota biogràfica i necrològica en què donava notícia del seu traspass i resumia breument el seu curriculum. De tendència liberal, *La Voz Valenciana* manifestava l'aflicció que li produïa la pèrdua de tan “*ilustre valenciano, que ha dedicado toda su vida al engrandecimiento de su patria chica*”¹⁸. Així mateix, el dia 15 de gener *La Voz Valenciana* tornà a publicar una altra esquela en què s'anunciava la missa de funeral que “*se celebrará mañana miércoles, día 16, a las diez y media, en la Colegiata de San Bartolomé*” en sufragi de l'ànima del doctor Barberà.

¹⁷ “Necrología”, *La Correspondencia de Valencia*, València, 7 de gener de 1924.

¹⁸ “Necrológica”, *La Voz Valenciana*, València, 5 de gener de 1924. Reproduït a l'apèndix documental.

D. O. M.

El funeral que se celebrará mañana miércoles, día 16, a las diez y media, en la Colegiata de San Bartolomé, será en sufragio del alma de

El Ilustrísimo Señor

Don Faustino Barberá Martí

Doctor en Medicina y Cirugía, presidente de la sección de Higiene Municipal y Provincial, vocal del Patronato de Sordo-Mudos y Ciegos, director del Centro de Cultura Valenciana, ex presidente de «Lo Rat-Penat», director de la Revista Valenciana de Ciencias Médicas, etc.,

que falleció el día 5 del corriente en esta ciudad

Habiendo recibido los Santos Sacramentos y la Bendición Hipóstomica de S. S.

El presidente de la Real Academia de Medicina; su viuda, hijo y demás familia, ruegan a sus amigos la asistencia a dicho acto, por lo que quedarán eternamente reconocidos.

Esquela apareguda al diari *La Voz Valenciana* el 15 de gener de 1924.

Tret d'*El Pueblo* i d'*El Mercantil Valenciano*, de tendències republicanes, els diaris matutins de València donaren compte de la mort del doctor Barberà l'endemà, dia de Reis. Així, el conservador *Las Provincias*, aleshores dirigit per Teodor Llorente Falcó, fill del fundador i primer director del diari, obria portada amb la preceptiva esquela i amb un article necrològic que, en gran part, era idèntic al que havia publicat el dia anterior *La Correspondencia de Valencia*. Tanmateix, una de les més noves i significatives dades que aportava *Las Provincias* era l'explicació de com i per què el doctor Barberà havia deixat Lo Rat Penat i en 1906 havia entrat a formar part de la societat València Nova, fundada dos anys abans; societat que ben prompte dirigiria (1907), i que en els nostres dies ha estat qualificada com a "alternativa"¹⁹ i escissió "no traumàtica"²⁰ de Lo Rat Penat: "*la verdadera personalidad del doctor Barberá destacábase en el campo valencianista. Socio, primero, de Lo Rat Penat, trabajó con gran entusiasmo por los ideales de esta Corporación; pero más político que literato, muy pronto se*

¹⁹ Simbor Roig, Vicent, *op. cit.*, p. 14.

²⁰ "...en la qual es barregen elements tradicionals, representats per la generació hereva o continuadora de la branca progressista de la Renaixença, i els elements joves i renovadors, que passat el temps seran l'embrió del futur nacionalisme de caire esquerrà". Fabregat i Cosme, Ferran, *op. cit.*, p. 160.

*creyó descentrado, y entonces, con otros amigos suyos, fundó una nueva entidad, que se tituló València Nova, y vino a significar un avance en las ideas regionalistas, pues de la esfera completamente literaria en que hasta entonces habíase movido el regionalismo de Valencia, se pasaba a la política*²¹. El comentari conté molt de suc (“*más político que literato, muy pronto se creyó descentrado*”) i fa referència al moment en què el valencianisme, que durant finals del segle XIX i principis del XX havia estat quasi exclusivament apolític i literari, prenia els seus primers tints polítics; episodi que, com ja sabem, tingué en el doctor Barberà un dels seus més màxims promotors i protagonistes. La part curricular, d'altra banda, és molt similar (de vegades literal) a la de *La Correspondencia*. I, com *La Voz Valenciana*, *Las Provincias* també insertà el dia 15 de gener l'esquela anunciant la missa funeral que l'endemà havia de tindre lloc a la Col·legiata de Sant Bertomeu.

El dia de Reis també, el “tradicionalista” *Diario de Valencia*, que des de 1918 dirigia el democristià fundador de la Derecha Regional Valenciana Luis Lucia Lucia, publicà l'esquela mortuòria i la que podem considerar com la més completa i original de totes les ressenyes necrològiques localitzades a la premsa valenciana. Amb això es posa en evidència el que comentava al principi d'aquest treball: que foren els diaris conservadors, els més sensibles amb la religió i el valencianisme, els que més espai i atenció concediren al doctor Barberà en el moment de la seua defunció (i molt probablement també en vida), mentre que els de tendència més esquerrana i agnòstica –quan no anticlerical–, pràcticament l'ignoraren. Senyal, doncs, que no combregaven massa amb els seus ideals. Perquè, de fet, al republicà *El Pueblo* no he sabut trobar cap nota ni escrit de condol. Mentre que a *El Mercantil Valenciano*, només hi he localitzat l'esquela que anunciava el funeral del dia 16 a Sant Bertomeu. Cap referència, però, o comentari sobre el personatge i la seua trajectòria cultural i professional.

El *Diario de Valencia*, en canvi, sí que considerà oportú parlar-ne, i ho féu en termes ben elogiosos. “*El erudito doctor*”, començava, “*entregó ayer su alma al Creador*”²². El breu curriculum destacava, així mateix, l'esperit bondadós i altruista del difunt, evidenciat, entre altres situacions, amb ocasió del còlera: “*con motivo de la epidemia colérica, que tantos estragos causó en nuestra ciudad en 1885, puso de manifiesto su saber y amor al prójimo, prestando excelentes servi-*

---

²¹ “El Dr. D. Faustino Barberá”, *Las Provincias*, València, 6 de gener de 1924. Reproduït a l'apèndix documental.

²² “El Dr. Barberá ha fallecido”, *Diario de Valencia*, València, 6 de gener de 1924. Reproduït a l'apèndix documental.

cios, que le valieron la cruz de Beneficencia”²³. Ahora, la saviesa i la capacitat de compromís social del “malaguanyat patrici” quedaven també patents en el fet que “el colegio de Sordomudos y Ciegos de Valencia debe su origen al espíritu caritativo del doctor Barberá, quien, no satisfecho con los medios instructivos hasta entonces practicados en España, emprendió un viaje por Francia, Italia y Alemania, para estudiar en estos países los últimos adelantos de la enseñanza de anormales”²⁴; i, com no, en el d’haver estat “amante como el primero de la región valenciana”²⁵. Finalment, i de manera destacada, el diari recordava el deute que amb ell tenia la pàtria; i, a més de desitjar-li un descans etern, feia vots perquè “sirvan de ejemplo sus virtudes para aumentar el número de los soldados de la Fe y de la Ciencia”. Igual que *La Voz*, *Las Provincias* i *El Mercantil*, el *Diario* també insertà l’esquela que anunciava el funeral del dia 16 a Sant Bertomeu.

A banda de la premsa diària, però, hi hagué –si més no– altres dues publicacions que donaren resumida notícia de la defunció i de la biografia del doctor Faustí Barberà: el setmanari *La Lectura Dominical* i l’*Almanaque “Las Provincias”*. Així, la revista *La Lectura Dominical*, “órgano del apostolado de la prensa”, insertava el 12 de gener de 1924 un article necrològic signat per Froilán León i dedicat a “dos insignes varones de acción social [que] acaban de ser arrebatados por la muerte al cariño y la admiración de España: el Marqués de Carulla, rector de la Universidad de Barcelona, y D. Faustino Barberá, sabio médico de la ciudad de Valencia”²⁶. La ressenya destacava que l’insigne alaquaser havia estat “médico sapientísimo, docto en muchas disciplinas, escritor atildado” i “hombre de intensa y polimórfica acción social”²⁷. I gràcies a les paraules del Sr. León sabem que el doctor Barberà fou “uno de los fundadores de la admirable Leprosería de Fontilles”²⁸, informació que no havia donat en les seues respectives cròniques cap dels diaris de ca nostra. Sí que coincideix amb la premsa valenciana, però, en considerar que “la obra principal de Barberá” fou la realitzada en favor dels cecs, dels sordomuts “y de los niños mentalmente anormales”²⁹.

---

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ León, Froilán, “Carulla y Barberá”, *La Lectura Dominical*, núm. 1.567, Madrid, 12 de gener de 1924, p. 17. Reproduït a l’apèndix documental.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

Finalment, tanquen el present treball les notes rescatades de l'*Almanaque "Las Provincias"* per a 1925, anuari miscel·lànic fundat en 1880 que el diari del mateix títol publicava cada primer d'any amb l'objectiu de regalar-lo als seus subscriptors. Així, la pàgina reservada al Centre de Cultura Valenciana s'obria, aquell any, amb la notícia de "*dos dolorosísimas pérdidas*": la del doctor Faustí Barberà, director de número, i la de Josep Martínez Aloy, fins a aquell moment director-degà del Centre. A través d'aquesta breu nota també coneixem que el doctor Barberà fou "*uno de los directores que más uso hacía de la lengua valenciana en sus debates y en sus discursos*"; i que, dies després de la defunció, el Centre de Cultura organitzà "*unas exequias en la capilla del Palacio Arzobispal por el alma de tan ilustre patricio*"³⁰, exèquies que foren presidides pel canonge Sanchis Sivera i en les quals prengué part, fins i tot, l'Il·lustríssim i Reverendíssim Arquebisbe de València, Dr. D. Prudenci Melo. Cal dir que, juntament amb Roc Chabàs, Josep Sanchis Sivera fou un dels clergues que més esforç i treball aportà al moviment valencianista de finals del segle XIX i principis del XX³¹.

Per la seua banda, l'apartat dedicat a les "necrologies" d'aquell volum de l'*Almanaque* s'obria amb un escrit dedicat al doctor Barberà, a qui, erròniament, s'ubicava "*nacido en nuestra ciudad en 1850*"³². L'escrit, encomiàstic, no aporta cap dada biogràfica o professional que ens pugua resultar novedosa, sinó que incideix en els aspectes que ja han estat esbossats pels diaris: els seus treballs mèdics en pro dels més desvalguts, la fundació de la *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*, la seua afició als estudis històrics i el seu "entusiàstic" valencianisme.

Perquè, si alguna cosa destaquen les notes i ressenyes que la premsa valenciana publicà amb motiu de la defunció del doctor Faustí Barberà és el caràcter bipolar de la seua biografia, amb dos eixos o vessants ben clars i definits: el professional, d'erudit i innovador especialista en medicina; i el vocacional: de fervorós i abrandat valencianista. Dues artèries vitals animades i inspirades per un altruisme i un compromís social d'arrel cristiana.

---

³⁰ "Centro de Cultura Valenciana", *Almanaque "Las Provincias"* per a 1925, València, 1924, p. 191. Reproduït a l'apèndix documental.

³¹ No debades fou Sanchis Sivera qui assistí a Teodor Llorente, capdavanter de la Renaixença valenciana, en els darrers anys de vida. Sobre el canonge Sanchis Sivera i el seu compromís valencianista vegeu: Roca Ricart, Rafael, "Josep Sanchis Sivera, el treball ben fet", *Saó*, núm. 243, València, setembre de 2000, p. 26-29.

³² "Necrologías", *Almanaque "Las Provincias"* per a 1925, València, 1924, p. 387. Reproduït a l'apèndix documental.

A punt d'acabar, voldria que la funció que entre els lectors de *Quaderns d'Investigació d'Alaquàs* acompliren aquestes notes biogràfiques ara exhumades fóra la d'estimular, amb fonamentació documental, la necessària recuperació oral i escrita que el doctor Faustí Barberà, un alaquaser cabdal de la seua època, demana. L'abast dels records i dels elogis suara revisats, i els llocs en què foren publicats (els principals diaris de l'època), justifiquen a bastament l'estudi i l'interés envers aquest personatge nuclear del valencianisme contemporani que sabé harmonitzar com ningú la ciència amb la fe, el pensament amb l'acció, la saviesa amb l'estima envers el poble i la cultura valencianes. Cosa que, com hem pogut comprovar, no passà desapercibuda entre els seus coetanis. I que li meresqué l'honorífic qualificatiu de pacífic i fervorós "soldat de la fe i de la ciència".

Apèndix documental

I.

El doctor Faustino Barberá³³

Nuestro querido amigo el doctor don Faustino Barberá Martí ha fallecido hoy a la una de la tarde, sumiendo en el mayor desconsuelo a su viuda doña Joaquina Alpañés y a su hijo Faustino, así como a los demás parientes.

Sin datos a la mano para trazar una biografía como la que merece el finado doctor, nos concretamos a hilvanar estas líneas muy a la ligera, por cuanto el señor Barberá Martí era una personalidad relevante en el campo de la Medicina y un ejemplar patricio valencianista.

De lo primero hablan los muchos enfermos que pasaron por su clínica, su asistencia repetida a diferentes Congresos científicos, los cargos que ocupó del ramo y hasta su dirección de una acreditada revista de *Ciencias Médicas*, siendo objeto preferente del gran corazón que atesoraba, la triste suerte de los sordomudos, problema que fue objeto de algunas de sus publicaciones, hasta el punto de interesar a nuestros Gobiernos por el Colegio que tales desgraciados tienen en Valencia, que, gracias a sus desvelos, era uno de los mejor organizados de España.

En el campo valencianista fue don Faustino Barberá uno de los más firmes

---

³³ *La Correspondencia de Valencia*, València, 5 de gener de 1924.

paladines, tanto desde “Lo Rat Penat”, como desde la desaparecida “València Nova”, cuyo paso se señaló por la organización de la Asamblea conmemorativa de la pérdida de nuestros Fueros, celebrada en 1907, y que duró tres sesiones, siendo el alma de la misma. Últimamente sus intervenciones en los Congresos de Sociedades Económicas y en los actos del Centro de Cultura, de que era distinguido director de número, se señalaron por otros aciertos suyos, pues siempre tuvo algo interesante que decir, dados su gran talento y vastísima cultura médica, histórica y social.

Colaboró en la revista *El Archivo*, que dirigió el erudito canónigo don Roque Chabás, con un trabajo primoroso acerca del insigne grabador valenciano Crisóstomo Martínez, gran estampador en el siglo XVII de láminas anatómicas; fue autor de notables trabajos médicos, sobre todo acerca de la sordomudez, y deja también, que recordemos, un interesantísimo opúsculo *De Valencianisme i Valentincultura*, estudio de carácter histórico-social, escrito en valenciano, que ha sido como un vademécum de la juventud valencianista, ya que fue sumamente útil para la formación de su ideario. También le conocemos, aunque no lo firmó, por su característica modestia, un opúsculo *Per a valencians*, que constituye una ardiente oración a San Vicente pidiendo de él la conservación y depuración de nuestra lengua.

Fue, además, uno de los más activos organizadores del III Congreso de la Corona de Aragón, celebrado el año último.

Por todo ello, don Faustino Barberá Martí se hizo acreedor en vida al cariño y a la admiración de cuantos le conocieron, dejando hoy una estela de saber y virtud. ¡Descanse en paz el competentísimo doctor y patricio venerable que se llamó don Faustino Barberá Martí! Nosotros jamás le olvidaremos.

II.

Necrológica³⁴

A los 73 años de edad, habiendo recibido los Santos Sacramentos, ha fallecido hoy, a la una de la tarde, el ilustrísimo señor doctor don Faustino Barberá Martí, dejando sumidos en el mayor desconsuelo a su viuda doña Joaquina Alpañés e hijo don Faustino.

Si no hubiera alcanzado durante su vida de estudio e investigación títulos tan

---

³⁴ *La Voz Valenciana*, València, 5 de gener de 1924.

preciados como los de representante de Valencia en los congresos de Aragón, que se celebraron en el Mediodía de Francia y Huesca, y miembro del Comité de Propaganda del últimamente celebrado en nuestra ciudad, en el que puso de manifiesto sus conocimientos sobre Historia de la Corona Aragonesa; el haber pertenecido al Centro de Cultura desde su fundación, habiendo laborado con entusiasmo por la prosperidad de dicho organismo; el haber desempeñado con gran acierto la presidencia de “Lo Rat Penat”, sección de Higiene municipal y provincial, etcétera, le bastaría para ser llorado en la hora de su muerte por Valencia entera, el haber sido ilustre valenciano, que ha dedicado toda su vida al engrandecimiento de su patria chica.

Reciban su desconsolada viuda e hijo nuestro sentido pésame.

III.

El Dr. D. Faustino Barberá³⁵

La grave enfermedad que aquejaba a este ilustre valenciano, tuvo ayer fatal desenlace. Han sido inútiles todos los esfuerzos de la ciencia para detener los avances del mal que minaba aquella naturaleza.

El doctor Barberá era una figura relevante en Valencia. Como médico había alcanzado sólida reputación, y así lo demostraba, no solo su acreditada clínica, sino también la interesantísima revista que desde hace muchísimos años dirigía, titulada *Ciencias Médicas*.

Aparte de las campañas de carácter médico, algunas de las cuales le valieron muy lisonjeros triunfos, deben consignarse también otras de carácter social, como las que afectan a la suerte de los sordomudos, problema que fue objeto de alguna de sus publicaciones, hasta el punto de interesar a nuestros Gobiernos por el Colegio que tales desgraciados tienen en Valencia.

A pesar de tales merecimientos en el orden médico, la verdadera personalidad del doctor Barberá destacábase en el campo valencianista. Socio, primero, de “Lo Rat Penat”, trabajó con gran entusiasmo por los ideales de esta Corporación; pero más político que literato, muy pronto se creyó descentrado, y entonces, con otros amigos suyos, fundó una nueva entidad, que se tituló “València Nova”, y vino a significar un avance en las ideas regionalistas, pues de la esfera completamente literaria en que hasta entonces habíase movido el regionalismo de Valencia, se

---

³⁵ *Las Provincias*, València, 6 de gener de 1924.

pasaba a la política. Todavía se recuerda aquella Asamblea conmemorativa de la pérdida de nuestros fueros, celebrada en 1907, y de la que fue alma el doctor Barberá.

Al constituirse el Centro de Cultura Valenciana fue designado nuestro amigo para ocupar uno de los contados puestos de dicha entidad; y desde allí ha venido trabajando con gran entusiasmo, siendo últimamente uno de los organizadores del Tercer Congreso de la Corona de Aragón.

Colaboró en la revista *El Archivo*, que dirigió el erudito canónigo don Roque Chabás, con un trabajo primoroso acerca del insigne grabador valenciano Crisóstomo Martínez, gran estampador en el siglo XVII de láminas anatómicas; fue autor de notables trabajos médicos, sobre todo acerca de la sordomudez, y deja también, que recordemos, un interesantísimo opúsculo *De Valencianisme i Valentincultura*, estudio de carácter histórico-social, escrito en valenciano, que ha sido como un vademécum de la juventud valencianista, ya que fue sumamente útil para la formación de su ideario. También le conocemos, aunque no lo firmó, por su característica modestia, un opúsculo, *Per a valencians*, que constituye una ardiente oración a San Vicente pidiendo de él la conservación y depuración de nuestra lengua.

Su muerte producirá profundo duelo entre sus numerosos compañeros y amigos y llenará de aflicción a su viuda doña Joaquina Alpañés y a su hijo don Faustino.

Descanse en paz el finado, y reciba su familia nuestro más sentido pésame.

IV.

El Dr. Barberá ha fallecido³⁶

El erudito doctor don Faustino Barberá Martí entregó ayer su alma al Creador, después de breve enfermedad.

Nació el sabio director de número del Centro de Cultura Valenciana en el lugar de Alacuás, el día 19 de diciembre de 1850. Fueron sus padres el distinguido pedagogo don Victorino Barberá y doña Fausta Martí.

Estudió la segunda enseñanza en el Instituto de Valencia, graduándose de bachiller el 22 de marzo de 1869. Aficionado a las ciencias médicas, cursó la

³⁶ *Diario de Valencia*, València, 6 de gener de 1924.

carrera en la Facultad valentina, terminando sus estudios el 9 de septiembre de 1875, en que obtenía el título de licenciado.

Algún tiempo después obtuvo en Madrid la borla de doctor, dedicándose de lleno al ejercicio de la noble profesión de médico.

Con motivo de la epidemia colérica, que tantos estragos causó en nuestra ciudad en 1885, puso de manifiesto su saber y amor al prójimo, prestando excelentes servicios, que le valieron la cruz de Beneficencia. El Instituto Médico Valenciano le concedía después [la] Medalla de oro por una “Memoria” acompañada de estudios microbiológicos y clínicos sobre la mencionada epidemia.

Fue miembro, en 1888, de los Congresos ginecológicos de Madrid y del universal de Barcelona, siendo el iniciador del Congreso médico regional de Valencia, de 1891, y su secretario general.

El colegio de Sordomudos y Ciegos de Valencia debe su origen al espíritu caritativo del doctor Barberá, quien, no satisfecho con los medios instructivos hasta entonces practicados en España, emprendió un viaje por Francia, Italia y Alemania, para estudiar en estos países los últimos adelantos de la enseñanza de anormales. Resultado de estos personales estudios fue la publicación del libro *De la enseñanza del sordomudo por el método oral puro* (Valencia, 1895), el cual fue declarado de texto por el Consejo de Instrucción pública y adoptado por la casi totalidad de los colegios de España y por el Nacional de Sordomudos, desde 1897.

El mérito principal del sistema implantado por el doctor Barberá consiste en el empleo exclusivo de la palabra y el haber desterrado la mímica, el alfabeto dactilográfico y el método llamado mixto.

Ha colaborado en gran número de periódicos y revistas profesionales, dirigiendo desde 1888 el *Boletín del Instituto Médico Valenciano*, y publicando una excelente revista quincenal, desde 1889, con el título *Revista Valenciana de Ciencias Médicas*. Es autor de varios opúsculos de carácter científico y de varias monografías histórico-valencianas, entre ellas el *Estudio bio-bibliográfico de Carlos Ros* (Valencia, 1895); *El Arzobispo Folch de Cardona*, y otras. Ha dado a conocer varios manuscritos inéditos médico-valentinos del siglo XV, entre ellos la traducción valenciana de la obra de farmacología, escrita por Macer; el *Códice* con las constituciones y el régimen del antiguo colegio de boticarios de Valencia.

Nombrado en 1913 director de número del Centro de Cultura Valenciana, ha dado a conocer en erudita “Memoria” el origen, vicisitudes y estado actual del Monasterio de Nuestra Señora del Puig.

En la actualidad preparaba la publicación de una obra sobre los Mercedarios valencianos.

Amante como el primero de la región valenciana, fue socio de Lo Rat Penat y de la Sociedad València Nova, que le eligió por su presidente. Tomó activa parte en el movimiento de solidaridad valenciana y procuró por medio de una cartilla, escrita en valenciano, combatir la funesta enfermedad llamada “lepra”.

También mostró su religiosidad profunda en un folleto que dio a luz, hace pocos años, dedicado al Apóstol valenciano San Vicente Ferrer, bajo el título *Per a valencians*.

A su labor constante se debe el éxito que tuvo el III Congreso de Historia de la Corona de Aragón.

Descanse en paz el malogrado patricio, a quien tanto debe su patria, y sirvan de ejemplo sus virtudes para aumentar el número de los soldados de la Fe y de la Ciencia. R. I. P.

V.

Carulla y Barberá³⁷

Froilán León

Dos insignes varones de acción social acaban de ser arrebatados por la muerte al cariño y la admiración de España: el Marqués de Carulla, rector de la Universidad de Barcelona, y D. Faustino Barberá, sabido médico de la ciudad de Valencia. Dedicarles un recuerdo en estas croniquillas sociales y ensalzar, como ejemplo y estímulo, sus virtudes, será siempre un grato deber, que además cumplimos muy gustosos, por habernos ligado con aquellos varones un vínculo de amistad muy sincera.

(...)

El otro varón preclaro, cuyo fallecimiento acaecido hace pocos días, ha constreñido también nuestro corazón, es D. Faustino Barberá, asimismo médico sapientísimo, docto en muchas disciplinas, escritor atildado y, lo que ahora más

---

³⁷ *La Lectura Dominical. Revista Semanal Ilustrada*, núm. 1.567, Madrid, 12 de gener de 1924, p. 17.

nos interesa, hombre de intensa i polimórfica acción social. Barberá arrimó el hombro siempre, con extremada solicitud a los problemas sociales de su tiempo, y así le vimos trabajar con singular celo en las juntas de sanidad y de protección a la infancia, en los seguros sociales, especialmente en aquellos que más relación tienen con la Medicina, en la enseñanza popular y en otros de real y positivo interés público. En la campaña contra la lepra estuvo siempre en la vanguardia, siendo uno de los fundadores de la admirable Leprosería de Fontilles, en la marina de Alicante.

Pero la obra principal de Barberá, que España nunca podrá agradecerle bastante, es la que realizó en favor de la enseñanza de los sordomudos y de los ciegos, pudiendo ser considerado como el restaurador de esta pedagogía, de tan glorioso abolengo español, y que nuestra desidia había dejado casi extinguir.

Conocedor como pocos de la historia de la enseñanza de mudos, Barberá pensó en la necesidad de restaurar los métodos españoles que arrancan del inmortal fray Pedro Ponce de León, y siguen con aquellos grandes clásicos que se llamaron Bonet, Ramírez de Carrión, Pedro de Castro, Pereira, Hervás y Panduro... Años enteros y luengas peregrinaciones empleó Barberá en estos estudios, siendo él quien restauró el llamado “método oral puro” en España, después del famoso Congreso de Milán, y quien enseñó a las primeras maestras del Instituto de Terciarias Franciscanas de Valencia, que luego han extendido felizmente esta enseñanza por toda España. Escribió Barberá sobre estas materias libros que hoy son universalmente conocidos y admirados, y, siendo no sólo hombre de pensamiento, sino también de acción, laboró con celo infatigable por la reforma de la enseñanza en Valencia, en Barcelona, en Madrid, y aportó colaboración eficacísima a la acción del Estado en este particular, tan menospreciado, ¡triste es decirlo!, en el Ministerio de Instrucción pública.

Lo mismo puede decirse de su obra en favor de los ciegos, y de los niños mentalmente anormales, a quienes dedicó estudios y desvelos, que conocen muy bien quienes andan en estas cosas.

Barberá y Carulla, como el divino Maestro, de cuya doctrina fueron devotos discípulos, “pasaron por el mundo haciendo bien”, no a los grandes y poderosos, sino a los humildes y desvalidos, sin esperanza alguna de humana recompensa.

Otra eterna habrán recibido ya (así lo creemos piadosamente pensando...), de Quien es Justicia infinita, y que también, cuando se hizo carne y habitó entre nosotros, gustaba de la conversación y amistad de los desgraciados, de los enfermos, de los débiles, y era especial amador de los niños.

Cumplamos nosotros el deber de recordar a estos buenos amigos que nos han

precedido en la visita al buen Padre, y pídañle ellos por quienes continuamos en este valle de lágrimas, con la herramienta en la mano, procurando seguir su ejemplo.

VI.

Centro de Cultura Valenciana³⁸

La vida de esta entidad, durante el pasado año, fue muy pobre, y ello se debió principalmente a dos dolorosísimas pérdidas entre sus directores de número. Fue una de ellas la de D. Faustino Barberá, acaecida durante el mes de enero, y la segunda la del director-decano D. José Martínez Aloy, ocurrida el día 3 de marzo.

D. Faustino Barberá había sido uno de los directores más activos del Centro, representándolo en muchos actos y tomando siempre parte muy importante en todas sus deliberaciones y acuerdos. Muy significado en el campo valencianista, al Centro llevó sus entusiasmos, siendo uno de los directores que más uso hacía de la lengua valenciana en sus debates y en sus discursos. Natural es, dados estos antecedentes, que su muerte se considerase como una pérdida irreparable. El Centro de Cultura organizó unas exequias en la capilla del Palacio Arzobispal por el alma de tan ilustre patricio, en las que ofició el Canónigo Dr. D. José Sanchis Sívera, e hizo los responsos el Prelado de la diócesis, Dr. Melo.

VII.

Necrologías.

El Dr. D. Faustino Barberá y Martí, médico y publicista³⁹

Había nacido *en nuestra ciudad*⁴⁰ en 1850, y en Valencia hizo sus estudios, cursando la Facultad de Medicina y distinguiéndose por sus trabajos durante la epidemia colérica que azotó a esta capital el año 1885. Fue el iniciador del primer Congreso Médico Regional, y se especializó en los estudios pedagógicos

---

³⁸ *Almanaque "Las Provincias" para 1925*, València, 1924, p. 191.

³⁹ *Almanaque "Las Provincias" para 1925*, València, 1924, p. 387.

⁴⁰ Com ja ha quedat clar, aquesta informació és errònia, ja que Faustí Barberà Martí no havia nascut a València, sí no a Alaquàs. La cursiva és meua.

para la enseñanza del sordomudo, y con objeto de completarlos viajó mucho por Francia, Italia y Alemania, siendo producto de estos viajes su obra *De la enseñanza del sordomudo por el método oral puro* (1894), obra que fue declarada de texto por el Real Consejo de Instrucción Pública y adoptada por la mayoría de los Institutos de España y por el Colegio Nacional de Sordomudos desde 1897. De Valencia fue uno de los socios fundadores del Colegio de dichos anormales. Se le puede considerar como el implantador en España del sistema de enseñanza por el método exclusivo de la palabra, logrando que se abandonase el sistema de la mímica, el alfabeto dictalógico y el método llamado mixto. Colaboró en gran número de periódicos profesionales, dirigiendo desde 1888 el *Boletín del Instituto Médico Valenciano*, y desde 1889 venía publicando la *Revista Valenciana de Ciencias Médicas* (quincenal). Publicó, entre otras obras de carácter médico, *La Fisiología del lenguaje*, *La intubación laríngea*, *La Eclampsia en el parto*, y ha dejado escritos varios trabajos sobre médicos valencianos del siglo XV, y una traducción valenciana de la obra de farmacopea escrita en latín por Macer, el Códice con las constituciones y régimen del antiguo Colegio de Boticarios de Valencia, y gran número de estudios sobre oídos, nariz y garganta. Distinguióse también como aficionado a los estudios históricos y como entusiasta valencianista, figurando en varias agrupaciones de este carácter. En dicho concepto entró a formar, como director de número, en el Centro de Cultura Valenciana, en el que prestó muy buenos servicios, siendo uno de ellos la confección y redacción de un interesante folleto sobre el Monasterio del Puig.

Falleció el 5 de enero.

